

років на території України виникла значна кількість надзвичайних ситуацій, зокрема: масові заворушення в Києві в листопаді 2013 - лютому 2014 році, що були спровоковані політикою уряду щодо припинення Євроінтеграції; масові заворушення в Донецькій, Харківській, Дніпропетровській областях; підпал будівлі профспілок у м. Одеса; військова анексія Автономної Республіки Крим; внутрішній збройний конфлікт на території Донецької та Луганської областей тощо. Саме такі ситуації й обумовили виникнення значної кількості суспільних відносин, які потребують наукового осмислення та вирішення.

Однак дослідження основних положень наукових праць щодо процесуального та організаційного забезпечення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів дозволяє говорити про те, що нині в наукових працях не приділена достатня увага вчених окремим аспектам цієї проблематики, а саме: по-перше, комплексно не проаналізовано правові основи процесуального та організаційного забезпечення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів; по-друге, не досліджено питання щодо визначення змісту матеріальних і процесуальних наслідків виникнення надзвичайних правових режимів; по-третє, щодо визначення особливостей провадження слідчих (розшукових) дій під час досудового провадження в умовах надзвичайних правових режимів; по-четверте, щодо визначення особливостей правових, організаційних і процесуальних засад проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах надзвичайних правових режимів; по-п'яте, щодо аналізу зарубіжного досвіду кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів тощо.

Література

1. О выступлении Обамы в ООН. - [Електронний ресурс]: http://radiovesti.ru/article/show/article_id/148639
2. Доклад Комиссии по разоружению ООН в 2012 году. - [Електронний ресурс]: <http://www.un.org/ru/peace/disarmament/commission/>
3. Гузенко К.О. Деякі аспекти розвитку сучасних наукових поглядів щодо адміністративної діяльності органів внутрішніх справ у надзвичайних ситуаціях / К.О. Гузенко // Південноукраїнський правничий часопис. - 2012. - № 4. - С. 132-135.
4. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: [підруч.] / О.М. Бандурка. - Х.: Ун-т внутр. справ, 1998. - 480 с.
5. Басов А.В. Службово-бойова діяльність сил охорони правопорядку в умовах дії режиму надзвичайного стану: [моногр.] / А.В. Басов. - Сімферополь: КРП "Кри-

мнавчпеддержвидав", 2010. - 180 с.

6. Басов А.В. Теоретичні основи та суб'єкти забезпечення громадської безпеки у надзвичайних ситуаціях: [моногр.] / А.В. Басов - Сімферополь: КРП "Кримнавчпеддержвидав", 2011. - 190 с.

7. Басов А.В. Громадська безпека в умовах надзвичайних ситуацій: теорія та практика забезпечення: [моногр.] / А.В. Басов. - Ірпінь: Нац. ун-т ДПС України, 2013. - 424 с.

8. Давиатадзе М.Д. Теоретические, организационные и правовые основы деятельности органов внутренних дел в условиях межнациональных конфликтов: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.02 / Давиатадзе Мевлуд Делуралович. - М., 2000. - 451 с.

9. Гуцин В.В. Правовые и организационные основы обеспечения общественной безопасности в Российской Федерации при чрезвычайных ситуациях: дис. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.02 / Гуцин Василий Васильевич. - М., 1998. - 449 с.

10. Кузніченко С.О. Управління органів внутрішніх справ в особливих умовах, викликаних аномальними явищами техногенного і природного характеру: [моногр.] / С.О. Кузніченко. - Х.: Вид-во Націон. ун-ту внутр. справ, 2010. - 170 с.

11. Кузніченко С.О. Надзвичайні адміністративно-правові режими: зарубіжний досвід та українська модель: [моногр.] / С.О. Кузніченко - Сімферополь: КРП "Кримнавчпеддержвидав", 2009. - 497 с.

12. Кузніченко С.О. Становлення та розвиток інституту надзвичайних адміністративно-правових режимів в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 / С.О. Кузніченко. - Х., 2010. - 37 с.

13. Каткова А.Г. Кримінальне судочинство в умовах особливих правових режимів: питання, що не знайшли вирішення в новому КПК України / А.Г. Каткова // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В. Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 р.). - Одеса: Фенікс, 2012. - С. 342-344.

14. Шкітов О.Ф. Дія Кримінального процесуального законодавства в умовах воєнного або надзвичайного стану // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. - 2013. - № 5. - С. 297-300.

Янковий М.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. начальника кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії ОДУВС
Надійшла до редакції: 19.09.2014

УДК 341.2

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Микитенко В. В.

Стаття присвячена визначенню теоретичних засад правоохоронної діяльності та механізму правового регулювання правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, органи внутрішніх справ України, механізм правового регулювання.

Статья посвящена определению теоретических

основ и механизма правового регулирования правоохранительной деятельности органов внутренних дел Украины.

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, органы внутренних дел Украины, механизм правового регулирования.

The article is devoted to defining the theoretical principles and mechanism of regulation of law enforcement

bodies of internal affairs of Ukraine.

Keywords: *law enforcement, the Internal Affairs of Ukraine, the mechanism of regulation.*

Підвищення ролі і значення права, його панування, політичний та ідеологічний плюралізм, забезпечення прав людини є нерозривними складовими демократії. Очевидним є те, що не може бути демократії без поваги до прав людини. Разом з тим, сьогоденний соціально-економічний стан країни ускладнює повномасштабне формування демократичних інститутів. Вочевидь, захист і забезпечення прав людини є одним з ключових чинників ефективного розв'язання складних завдань перехідного періоду, створення гарантій демократичного розвитку. У цій ситуації особливого значення набуває правоохоронна діяльність держави.

Враховуючи зазначене, метою даної наукової статті є визначення теоретичних аспектів правоохоронної діяльності загалом, а саме надання визначення поняття «правоохоронна діяльність», виокремлення мети, завдань і характерних ознак цього виду діяльності, а також дослідження нормативно-правової бази, що регламентує безпосередньо правоохоронну діяльність органів внутрішніх справ України.

Окремі теоретико-правові аспекти правоохоронної діяльності ОВС України досліджувались у працях М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, М.В. Білоконя, В.С. Венедіктова, І.П. Голосніченка, Я.Ю. Кондратьєва, О.П. Коренєва, Ю.Ф. Кравченка, О.І. Остапенка, В.М. Плішкіна, В.П. Петкова, Г.А. Туманова, О.В. Плетньова, О.М. Шмакова та інших.

Конституція України в ст. 1 проголошує Україну правовою державою, в якій одним з головних завдань є створення реального та діючого механізму захисту прав, свобод і охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб [1]. Центральне місце у сфері правового захисту в державі посідають правоохоронні органи.

У правовій літературі серед плюралізму поглядів учених на визначення поняття «правоохоронна діяльність» можна виокремити переважну більшість науковців, на думку яких правоохоронна діяльність є різновидом державної діяльності, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими державними органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в точній відповідності з законом і за неухильного дотримання встановленого порядку. Варто зауважити, що мета такого виду діяльності вже передбачається в наведеному визначенні, а саме охорона та захист прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина України від протиправних посягань. Відповідно до зазначеної мети можна виокремити наступні завдання правоохоронної діяльності:

- захист встановленого Конституцією України суспільного ладу держави;
- захист прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ, суб'єктів усіх форм власності;
- захист суверенітету та територіальної цілісності України;
- захист прав і свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки.

Через те, що держава зобов'язує всі державні органи, установи, посадових осіб поважати й дотримуватися законних прав і свобод громадян України, це дозволяє розглядати правоохоронну діяльність в широкому та

вузькому розумінні. Так, у широкому розумінні під правоохоронною діяльністю слід розуміти діяльність всіх державних органів (законодавчої, виконавчої та судової влади), що забезпечують дотримання прав і свобод громадян, їх реалізацію, законність і правопорядок [2, 78]. Забезпечуючи режим законності, реалізацію прав своїх громадян, відстоюючи законні інтереси держави, вони тим самим опосередковано беруть участь у правоохоронній діяльності, тобто сприяють охороні права від порушень. Відзначимо, що це важливий, але не єдиний аспект правоохоронної діяльності більшості державних органів. На першому плані в них виступають інші завдання - господарські, культурні, соціальні, для вирішення яких вони створюються. Слід відзначити, що деякі правоохоронні функції вони виконують разом зі здійсненням своїх основних завдань.

У вузькому розумінні правоохоронна діяльність являє собою діяльність спеціально уповноваженого (компетентного) органу щодо забезпечення законності й правопорядку, який існує тільки для виконання таких завдань, як виявлення, припинення та попередження правопорушень, застосування різних санкцій до правопорушників і реалізація заходів впливу (покарання).

Надаючи характеристику теоретичним аспектам правоохоронної діяльності, не можна не зупинитися на її специфічних ознаках. Так, по-перше, така діяльність реалізується в певному порядку, встановленому законом: контроль за дотриманням прав і свобод громадян і організацій, попередження, припинення й виявлення порушень цих прав, вжиття заходів до усунення порушень та їх наслідків, застосування до винних заходів впливу.

По-друге, така діяльність може здійснюватися не будь-яким способом, а лише за допомогою застосування юридичних заходів впливу. До них прийнято відносити примусові заходи й стягнення, регламентовані законом. Наприклад, під час кримінального провадження таким державним примусом є заходи процесуального примусу (затримання підозрюваного, особистий обшук підозрюваного, особиста порука та ін.).

По-третє, атрибутивною ознакою правоохоронної діяльності є встановлений законом вичерпний характер застосовуваних у процесі її здійснення юридичних заходів впливу, тобто вони повинні відповідати записам закону. Наприклад, Кримінальним кодексом України встановлено обов'язковий для суду перелік видів покарань, розташованих у певному порядку з урахуванням їх характеру та порівняльної тяжкості (від менш суворого до більш суворого) [3].

По-четверте, правоохоронна діяльність реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певної процедури. Рішення про застосування чи незастосування юридичних заходів впливу приймаються за встановленими законом правилами, дотримання яких є обов'язковим. Наслідком порушення цих правил може бути визнання прийнятого рішення незаконним чи недійсним. Так, наприклад, порушення встановлених чинним Кримінальним процесуальним кодексом України [4] правил розгляду кримінальної провадження в суді є підставою для скасування вироку.

По-п'яте, правоохоронній діяльності притаманна така істотна ознака, як обов'язковість рішень і дій правоохоронних органів, їх посадових осіб, прийнятих у межах їх компетенції та відповідно до закону, для громадян, органів і організацій, яким вони адресовані; можливість безперешкодно оскаржити ці рішення у

встановленому законом порядку, зокрема й у суді, а також встановлена законом відповідальність посадових осіб правоохоронних органів за шкоду, заподіяну громадянам або організаціям своїми неправомірними діями, і компенсація завданої шкоди.

Важливою ознакою правоохоронної діяльності є й те, що її реалізація покладається, насамперед, на спеціально уповноважені державні органи - правоохоронні органи, наділені владними повноваженнями, виконання яких забезпечується примусовою силою держави. Правоохоронну діяльність можуть здійснювати тільки особи, які перебувають на службі в правоохоронних органах. Присвоєння іншими особами права здійснювати правоохоронну діяльність є неприпустимим і за певних умов може кваліфікуватися як злочин [3].

Відзначимо, що аналізуючи теоретичний бік правоохоронної діяльності, стає зрозумілим, що правоохоронна діяльність виходить за межі діяльності лише правоохоронних органів. Окремі її функції виконують законодавча й виконавча гілка влади, президентські органи, інститути громадянського суспільства тощо. Відповідно, суб'єктами правоохоронної діяльності є: держава, яку представляють законодавчі, виконавчі, судові органи, прокуратура; деякі громадські організації та об'єднання; окремі громадяни, яким державою делеговано певні повноваження з урахуванням розподілу серед них компетенції, форм і засобів здійснення.

Будучи суб'єктом правоохоронної діяльності, ОВС являють собою державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права й свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства й держави від протиправних посягань [5]. Варто зауважити, що правоохоронна діяльність органів внутрішніх справ України регламентується Конституцією України, низкою нормативних актів, серед яких головним є Закон України «Про міліцію» [5], що, у свою чергу, визначає основні засади діяльності міліції. Так, правоохоронна діяльність органів внутрішніх справ України полягає в забезпеченні особистої безпеки громадян, захисті їх прав і свобод, законних інтересів; запобіганні правопорушенням та їх припинення; охороні й забезпеченні громадського порядку; виявленні кримінальних правопорушень; участі в розкритті кримінальних правопорушень і розшуку осіб, які їх вчинили, у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством; забезпеченні безпеки дорожнього руху; захисті власності від злочинних і кримінально протиправних посягань; виконанні адміністративних стягнень; участі в поданні соціальної та правової допомоги громадянам, сприянні в межах своєї компетенції державним органам, підприємствам, установам і організаціям у виконанні покладених на них законом обов'язків [6, 43].

Водночас варто зазначити, що правоохоронна діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням.

Отже, досліджуючи правову природу правоохоронної діяльності, було визначено, що під правоохоронною діяльністю слід розуміти такий вид державної діяльності, який здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу з суворим дотриманням

встановленого законом порядку. Разом з тим, було виокремлено, що як форма активного й усвідомленого ставлення до навколишнього світу будь-яка діяльність, також й правоохоронна, включає в себе мету, засіб, результат і сам процес діяльності.

Водночас можна зробити висновок про те, що велика кількість державних органів виконує правоохоронні функції, але найбільше правоохоронну діяльність здійснюють безпосередньо правоохоронні органи, серед яких і органи внутрішніх справ України. Правоохоронна діяльність міліції містить елементи службово-бойової діяльності, саме тому, з метою з'ясування окремих особливостей згаданих видів діяльності ОВС, вважаємо за необхідне дослідити це питання в наступній науковій статті.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР, із змін., внес. згідно з Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 15.05.2014 р. № v005p710-14. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Буткевич С.А. Органи та підрозділи внутрішніх справ як суб'єкти службово-бойової діяльності / С.А. Буткевич // Матеріали наук.-практ. конф. «Наукове забезпечення службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України»: 36. тез доповідей. - Х., 2010. - С. 78-79.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 5460-VI (5460-17) із змін., внес. Згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 02.02.2014 р. № 2341-рп/2014 (v010p710-12). - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Уголовный процессуальный кодекс Украины: действующее законодательство с 19 ноября 2012 года: (офиц. текст). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. - 382 с.
5. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 р. // Відомості Верховної Ради України - 1990 - № 565-XII. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Калаянов Д.П. Административно-юрисдикционная деятельность органов внутренних дел Украины: учебн. пособие / Д.П. Калаянов. - О.: АО БАХВА.- 2000. - 128 с.

Микитенко В.В.,
кандидат юридичних наук,
радник голови Національної комісії
з цінних паперів та фондового ринку
Надійшла до редакції: 05.10.2014